

Мр Дарко МАРИНКОВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Информатори као криминалистичко-тактички ИНСТИТУТ

УДК: 343.9.02:343.985

Апстракт: У корџусу конспирајивних метода суџројстџављања криминалијетџу, централно место заузима инспџијетџи информатора. Реч је о методу инфилтрације џолицје у криминалну средину, усџосџављањем сарадничкој односа са разним катџеторијама лица, чија је основна карактеристика тајносној сарадње. Сџице се уџисак да је овај метод криминалистичкој рада и долажења до информација од значаја за сџречавање и сузбијање кривичних дела веома једносџаван, али он је ипџекако сложен, конспирајиван, деликатан и суџишлан. С обзиром на значај информатора у криминалистичком раду, уџисак је да се овој џроблематици не џосвећује ни џриближна џажња коју заслужује, како у теоријском и џрактичном, иако и нормативном смислу, џособно код нас. По својој џрироди и суштини, информатори су џперативно-џактички инспџијетџи који се користџи ван формалној кривичној џосџуџка, најчешће од сџране џолицје, збој чеја је као иакав изван закона, који џа уџлавном не дефинише ниџи ближе урећује. Компаративне анализе указују да је у дрџавама ова џроблемаџика мноџо деџаљније реџулисана неџо код нас, џособно у САД-у. Последњих џодина, инспџијетџи информатори добија нови квалитет, џре свеја доказни, у суџројстџављању џрџанизованом криминалијетџу.

Цџљ нам је да у раду, колико је џмо моџуће с обзиром на обим, теоријски и џрактично саџледамо инспџијетџи информатора, дамо џџовор на џдрџене неџоумице у вези са џим, џособно у свеџлу савремених џтенденција у криминалистици, иџе џо ко зна који џуџи џоновимо, џомало већ заборављену истџину, да је најусџешнији криминалистџа онај који има најџоље информаторе.

Кључне речи: информатори, доушници, конспирајивне испџражне методе, сараднички однос, тајно информисање, џрџанизовани криминалијетџи.

Уводна размџирања

Са пуно права се може рећи да све државе света и демократске снаге у џима традиционално поседују извесну дозу страха од централизованих полицијских служби и џихове евентуалне злоупотребе, на уштрџ грађанских слобода и права. Таква џојазан се вишеструко амплифицира у случају формирања у џима посебних тајних одела, који

примењују конспиративне методе рада, укључујући и мреже доушника и шпијуна (потказивача). Упркос томе, не постоје полиције у свету које нису користиле и не користе тајне истражне технике, намењене ефикасном криминалистичко-оперативном раду, које су често толико једноставне, али истовремено и контраверзне, деликатне и суптилне. Централно место у таквим истражним методама, одувек је припадало и припада информаторима, без којих често не би била могућа превенција, откривање и расветљавање одређених видова криминалитета, нарочито у случајевима када су други начини доласка до неопходних обавештења немоћни, укључујући и најсавременија техничка средства и помагала. У раду на спречавању и сузбијању злочина не сме се пренебрегнути нити један легалан (или је можда боље рећи легитиман?) извор потенцијално корисних информација, при чему не би требало заборавити да се најбољом (односно најобавештенијом, што је у крајњем случају кључ успеха у борби против криминалитета) полицијом, сматра управо она која има најквалитетније информаторе.

Подаци о криминалним делатностима појединаца или криминалних група не могу да буду доступни сваком грађанину. Осим тога, када су им такве информације и познате, многи од њих не желе, самоиницијативно или на тражење полиције, јавно или дискретно, и да их саопште истражним органима. Зато криминалисти са много такта, умешности и обазривости, продубљивањем познаничких и других веза, морају да наведу на дискретну информациону помоћ она лица којима су, с обзиром на њихове карактеристике личности и објективне услове запажања, доступна одређена знања од значаја за њихов рад. Без обавештења која полицији саопштавају информатори, често није могуће предузети било какве конкретније оперативне и истражне мере и радње. То се нарочито односи на оне инкриминације које у испољавању карактерише конспиративност, организованост и недостатак пријаве њиховог извршења од стране оштећеног или жртве. Старо је полицијско правило, произашло из здравог разума и логике, да би по информације требало ићи на она места где ће се оне највероватније и наћи, а то су криминална средина и њено непосредно окружење. Информатор је врло често почетна тачка одређене полицијске акције усмерене на спречавање и сузбијање злочина, с обзиром да је „он тај који даје информације“ без којих се такве акције често не могу ни замислити. Овај криминалистичко-тактички институт је, како то сликовито истичу Motto и June,¹ један од главних „алата“ у супротстављању злочину – као што сваки мајстор у свом раду користи одређени прибор, тако се и полиција користи институтом информатора, уз нужност схватања његовог пуног значаја и могућности које пружа. Незванично, у полицијским круговима широм света важи правило да се добар криминалистички радник вреднује према броју својих оперативних веза, због чега полицијске агенције широм света овај показатељ узимају као интерни критеријум успешности својих службеника.

¹ Motto, J., June, D.: *Undercover*, Boca Raton, 2000, str. 13.

Може се рећи да је институт информатора по својој природи и суштини, институт оперативног карактера, који се користи ван формалног кривичног поступка, најчешће од стране полиције, због чега је као такав изван „надлежности и регулативе“ правне норме која га углавном не дефинише нити ближе уређује. У томе је вероватно и садржан основни разлог терминолошке збрке око његовог назива и садржине, с обзиром на непостојање правне дефиниције, која и поред извесне научне слободе у анализи одређеног проблема, ипак мора бити поштована и, у крајњем случају, узета у разматрање. С друге стране, стиче се утисак да ни криминалистичка литература овој проблематици није поклонила дужну пажњу. Ако је, с обзиром на његову природу, логично да институт информатора не буде предмет прецизне законске регулативе, ипак је нелогично да му криминалистичка наука не приступи озбиљније и обухватније, са оним степеном пажње који и заслужује. У времену када се тајне методе полицијског рада у сузбијању злочина не само обелодањују, већ и законски нормирају, попут прикривених иследника (тајних агената), псеудо (симулованих) послова или контролисаних испорука, остаје нејасно зашто се о институту информатора, или ма како се он звао, још увек само „шапуће“, а прописи ранга инструкција интерног (полицијског) карактера носе ознаку „строго поверљиво“. Сматрамо да је на почетку XXI века сазрело време да се све методе супротстављања злочину што детаљније дефинишу и аналитички сагледају, јер се на тај начин чине транспарентнијим и подложнијим критичком суду научне и стручне, па и најшире јавности. Такође, њихова транспарентност је и гарант већег поштовања слобода и права грађана.

Појам, врсте и нормативни аспекти институција информатора

Ни криминалистичка теорија, а ни пракса, не дају општеприхваћену дефиницију појма информатора, при чему ни сам назив овог института није униформан и једнообразан. У том смислу, сваки аутор на свој начин прилази овом проблему користећи конвенционалне, и рекло би се „пристојне“ називе за њега, попут информант, информатор, доушник, поузданик, вигилант и сл. док на другој страни имамо и оне који су увредљиви, те им као таквим нема места у модерном криминалистичком речнику – цинкарош, канаринац, њушкало, тастер и сл. *Motto* и *June*,² на основу свог вишегодишњег искуства, препоручују да се у непосредном разговору са информаторима³ или пред другим лицима ове особе ословљавају изразом „пријатељ“ с обзиром да није пежоративан, истовремено уливајући самопоуздање код самих информатора и уверење да њихова улога и значај у

² Ibid., стр. 54.

³ Као што се може видети и из наслова овог рада, ми смо се определили за израз „информатор“ који је традиционално најзаступљенији код нас.

истражи нису неморални, као и да се они сами у очима других (пре свега полиције) третирају као партнери. У Немачкој литератури се за означавање ових лица користи израз „Vertrauter Mann“, односно „Vertrauter Personen“ (V-Mann, V-Personen), што у преводу значи „поверљив човек“, тј. „особа од поверења“, док се у Енглеској и САД-у срећемо са појмовима „Informer“, односно „Informant“ (код нас се преводе као информатор, информант, доушник, достављач). Прихватили бисмо став аутора⁴ који као заједнички, генерални назив за ову категорије лица користи израз „људи који саопштавају у поверењу“, с обзиром да је њихова основна, заједничка карактеристика, тајност (дискретност) саопштавања полицијским органима значајних криминалистичко-безбедносних информација.

Füllkrug⁵ под појмом информатора у ширем смислу подразумева сваку особу која је спремна на ангажовање у одређеном случају, кроз прикривену сарадњу са истражним органима поводом разјашњења или спречавања извршења неког кривичног дела. По пореклу, информатори могу да буду интерни или екстерни – у прву групу спадају припадници полиције који имају посебан легендирани задатак, попут привидног купца, док су спољашњи информатори све особе изван истражних органа које тајно сарађују.⁶ У вези са врстом делатности коју обављају у криминалистичком раду, постоји широк дијапазон избора, од саопштавања информација до подстицања на извршење одређеног кривичног дела лица које информатор води или контролише. Код екстерних сарадника Füllkrug указује на различите мотиве сарадње, истичући да је у овом случају важно истаћи да је реч о строго личном контакту и односу службеника полиције са трећом особом, коју он успева да придобије за остварење својих циљева.⁷ Kraushaar⁸ истиче да информатори, односно поверљива лица, у Немачкој нису законом дефинисани, а у теоријском и практичном смислу под тим се подразумевају особе које нису полицијски или правосудни службеници, а које су спремне да у дужем периоду прикупљају и саопштавају податке који помажу разјашњењу кривичних дела и њиховом доказивању, при чему се њихов идентитет чува као тајна. Ангелески⁹ под ин-

⁴ Водинелић, В.: Проблематика криминалистичко тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави.- У: *Безбедности*, бр. 2, 1994, стр. 177.

⁵ Füllkrug, M.: Das Ende des V – Mannes U: *Kriminalistik*, br. 3, 1984, str. 122.

⁶ Оваквим схватањем Füllkrug термилошки не прави јасну дистинкцију између припадника полиције ангажованог на тајном задатку, што у суштини представља институт прикривеног иследника (Füllkrug ова лица назива интерни информатори), и особе која не припада полицијским структурама и која им тајно, најчешће кроз информативну сарадњу, помаже у супротстављању кривичним делима (екстерни информатори). Ипак, то и не треба посебно да чуди ако се узме у обзир време писања цитираног рада – тада је у европским законодавствима и пракси тек почело да се говори о прикривеном иследнику као посебном процесном *sui generis* институту.

⁷ Ibid.

⁸ Kraushaar, H.: Behörden-angehörige als V-Personen.- U: *Kriminalistik*, br. 3, 1995, str. 186.

⁹ Ангелески, М.: Поим и класификација на информаторите.- У: *Безбедности*, Скопје, бр. 2, 1992, стр. 146.

форматорима подразумева физичка лица која полицији систематски, повремено или перманентно, на дискретан начин пружају криминалистички релевантне информације, истичући да је тајност информисања најважнији елемент у дефинисању овог појма.

Rapp¹⁰ констатује да многи људи, укључујући и полицијске службенике, термине информант – информатор (informant) и доушник (informer) користе у истом контексту, као синониме, што није коректно. Наиме, информатор је особа која полицији саопштава информације до којих је најчешће дошла као жртва или сведок кривичног дела, док је доушник сарадник или криминалац који обезбеђује информације за новац или да би стекао неку другу повластицу, попут смањења казне или имунитета од кривичног гоњења. При томе постоје најмање три врсте доушника, и то „агент на лицу места“ (agent in place) или „потказивач“ (snitch), „пребег“ (defector) и „агент провокатор“ (agent provocateur). Најуобичајенија врста доушника је потказивач, који тајно саопштава информације не угрожавајући свој статус у криминалној средини, у којој и даље егзистира. Пребег прелази на страну закона, отворено саопштавајући информације и откривајући своје место и улогу у криминалном миљеу. Овакав доушник на тај начин „спаљује мостове“ иза себе, јер се више никада не може вратити на старо, а на такав корак се одлучује у циљу избегавања одговорности за тешка кривична дела, за која агенције за спровођење закона поседују доказе, или га, пак, води нагон за осветом – на пребег га може мотивисати и незадовољство својим статусом у хијерархији криминалне групе, губљење битке за превласт у банди и тсл. Због наведеног, пребег се по правилу у кривичном поступку појављује као сведок оптужбе, па му је у таквој транспарентној, јавној и отвореној улози неопходно пружити адекватну заштиту. У противном, може бити физички елиминисан, с обзиром да ће криминалне групе или појединци против којих сведочи, на све начине покушати да спрече да на суду да исказ, који по њих може бити погубан.¹¹

Агент провокатор је, према Rapp-у, доушник који обавља посебне задатке за државну агенцију, односно свог непосредно руководећег агента, на тај начин што заједно са њим или самостално организује реализацију псеудо послова и хапшење криминалаца. Коришћење доушника као агента провокатора, је веома важна истражна техника, с обзиром да легалне и практичне тешкоће често могу да учине неадекватном употребу тајног полицијског агента у наведене сврхе.¹²

Scherp¹³ информаторе дефинише као лица која, иако не припадају истражним органима, у тајности помажу разјашњењу кривичних дела током дужег временског периода, и чији се идентитет држи у тајно-

¹⁰ Rapp, B.: *Deep Cover – Police Intelligence Operations*, Paladin Press, Colorado, 1989, str. 33.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., стр. 34.

¹³ Scherp, D.: *Die Polizeiliche Zusammenarbeit mit V-Personen, Ergebnisse Einer Empirischem Untert Suchung*; нав. према: Dundović, D.: *Tajne policijske operacije*, Zagreb, 2003, str. 33.

сти. Информатори нису случајни, једнократни скупљачи информација, односно лица која се користе само у одређеној прилици, али и поред тога они немају статус службеника, због чега појам информатора не обухвата институт прикривеног иследника. Modly и Korajlić¹⁴ указују на разлику појмова информант и информатор. Информант је особа за везу од поверења, непорочни грађанин, који сазнаје за планирана или почињена кривична дела или њихове учioniце на основу своје професије, сродничких, љубавних, суседских и других односа, и у вези с тим тајно сарађује са полицијом. Информатор у ширем смислу представља збирни појам за низ категорија лица којима се полиција повремено или стално, али увек тајно, користи за добијање криминалистички важних информација. Он у правилу обухвата информанте, поузданике, вигиланте, провокаторе, прикривене иследнике и тсл. У ужем смислу, информатор је свака особа спремна да се дискретном (тајном) сарадњом са полицијом или другим истражним органима ангажује на откривању или спречавању кривичних дела.

И Водинелић¹⁵ разликује две категорије лица која полицији тајно саопштавају информације значајне за њено криминалистичко поступање – информанте и информаторе. Под информантима овај аутор подразумева лица која случајно и пригодно сазнају за планирана или извршена кривична дела и њихове учioniце, а најчешће их карактерише чињеница да често контактирају са веома разноликим светом (најчешће по природи своје професије), те су на тај начин у прилици да сазнају многе информације, између осталог и оне које се односе на свет криминалитета. Информант не провоцира кривично дело, нити фиктивно купује мале количине дроге – једноставно, он није на криминалној сцени, већ изван ње или у њеној непосредној близини. С друге стране, информатори су особе спремне да не припадајући полицији, на дужи време, а свакако више од једног случаја, истражним органима пружају криминалистички и кривичноправно релевантне информације, при чему се њихов идентитет и улога начелно чувају у тајности. У оквиру информатора, Водинелић разликује поузданике (гаранте), вигиланте и агенте провокаторе.¹⁶ Поузданик је грађанин коме полиција верује на основу целокупног проучавања његове личности и искуства у конспиративном раду с њим. Због чињенице да у погледу информација које саопштава важи висок степен њихове истинитости, често се назива и гарантом. За разлику од поузданика, вигилант (лт. *vigilo*, *vigilare* – бдети, будно пазити) припада криминалним круговима и вршио је, или врши, кривична дела. Креће се у оним срединама које су често неприступачне криминалистичким радницима, у чему је његова нарочита вредност. Као трећа категорија информатора, према класификацији коју уводи Водинелић, агент провокатор представља лице које наводи, подстрекава или

¹⁴ Modly, D., Korajlić, N.: *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, 2002, str. 174–175.

¹⁵ Водинелић, В., оп. cit., стр. 181–182.

¹⁶ Ibid, стр. 182.

подстиче другу особу на вршење кривичног дела, у намери да она буде ухваћена у покушају његовог остварења, тј. *in flagranti*.

Смернице Министарства правде САД о употреби поверљивих информатора,¹⁷ донете маја 2002. године, дефинишу рад агенција Министарства правде за спровођење закона¹⁸ са информаторима у спречавању и сузбијању кривичних дела. Према овом документу, под „извором информација“ (*source of information*) се подразумева особа која: 1) испуњава захтеве да постане поверљиви информатор; 2) агенцијама Министарства правде доставља податке као резултат свог легитимног, рутинског приступа информацијама или списима (нпр. запослен у војсци, полицијској организацији или телефонској компанији, банци), не и као производ криминалног удруживања са особама које су предмет интересовања служби за спровођење закона; и 3) пружа информације на начин сагласан закону. Под „поверљивим информатором“ – доушником (*confidential informer*) подразумева се сваки појединац који доставља веродостојне информације агенцијама Министарства правде у вези са криминалним активностима, и од кога ове агенције очекују, или намеравају, да и убудуће добијају корисне и веродостојне информације у вези са таквим активностима.

ФБИ, као и друге државне агенције (поред наведених и Интерна пореска служба Министарства финансија), утврђују следеће категорије грађана достављаче информација, и то:¹⁹

1) грађанин или анонимни достављач (*anonymous informant*) који се дефинише као приватно лице које позива полицију ради давања појединачне дојаве или трага који води у правцу конкретног кривичног дела. Уколико не жели да се из неких разлога представи, грађанин може да остане анониман, због чега се овакав извор информација сматра најмање поузданим;

2) поверљив извор информација (*confidential source of information*), је појединац који сарађује са државним органима тако што доставља информације у поверљивом, тајном облику, а које су у вези са његовим уобичајеним пословним активностима. Такав појединац не пристаје да сведочи због тајности сарадње која ће да се настави и убудуће. Уобичајено, овакав извор информација нема директних сазнања о кривичним делима;

3) поверљиви информатор-доушник (*confidential informant*) је појединац који сарађује са агенцијом за спровођење закона и доставља јој

¹⁷ *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use of Confidential Informants*; Интернет: <http://www.usdoj.gov/olp/dojguidelines.pdf>

¹⁸ Према наведеним смерницама, у агенције Министарства правде за спровођење закона спадају DEA, FBI, INS (The Immigration and Naturalization Service), USMS (The United States Marshal Service), DOJIG (The Department of Justice Office of the Inspector General).

¹⁹ *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use of Confidential Informants; International Law Enforcement Academy*, FBI; Internal Revenue Service, Department of the Treasury, Интернет: <http://www.irs.gov/irm/part9/ch04s02.html#d0e12841>

информације поверљиво и у тајности. Због природе таквог односа, овај извор неће да сведочи на суду, јер ће поверљива сарадња да се настави. Поверљиви доушник се сматра окосницом базе криминалистичко-обавештајних података, с обзиром да је већина њих посредно или непосредно умешана у кривичне радње које су предмет истраге;

4) кооперативни сведок (cooperating witness) је лице које је пристало да учествује у тајној истрази, заједно са агенцијом надлежном за спровођење закона, и које је сагласно да сведочи у кривичном или неком другом поступку, када случај пређе у фазу судског гоњења. Овакви извори информација су веома драгоцени, јер су по правилу посредно или непосредно умешани у кривичне радње и могу да сведоче о својим запажањима и деловању у односу на предмет истраге. Пошто добровољни сведоци пристају да сведоче, они могу да се користе и за снимање разговора са субјектима под истрагом. Поред тога, њихов значај је велики и при „увођењу“ тајних агената у криминалне структуре, као и учествовању у тајним операцијама;

5) кооперативни оптужени (cooperating defendant) је извор информација који је дубоко умешан у криминалитет, заверу или рекет. Таква појединаца се обично регрутује када се против њега може очекивати подизање оптужнице. Због позиције кооперативног субјекта, доказни материјал о криминалној делатности других лица, завери или рекету, може да се изнесе пред суд од стране таквог сведока. Уколико овај субјект буде ухапшен пре успостављања сарадње, мања је вероватноћа да ће се са њим моћи поступати на сличан начин као са добровољним сведоцима.

FBI сматра да је сарадња са грађанима од непроцењиве важности у спровођењу криминалистичких истрага.²⁰ Захваљујући великом броју решених случајева, као и све већој рафинираности појединаца умешаних у криминалитет, временом је постао императив да се FBI, као и друге агенције за спровођење закона у САД-у, ослањају на информације добијене од грађана како би решили бројне, компликоване случајеве. Примена појединих истражних техника, попут електронске присмотре, у великој мери зависи од информација добијених од грађана, упознатих са стањем ствари на терену. У интерним инструкцијама FBI-а се наводи да ова агенција не користи грађане да би заобишла законска или етичка ограничења у сузбијању злочина. Грађанима се дају конкретна упутства да се не упуштају у насиље, да не користе противзаконите технике да би дошли до информација, или да не праве планове за извршење кривичних дела. Некада се грађанима даје и овлашћење да учествују у криминалним радњама са лицима која су под истрагом, ако се утврди да су такви поступци неопходни у долажењу до информација нужних за њихово кривично гоњење. Ипак, ако би партиципација грађана у наведеним радњама носила са собом ризик

²⁰ Материјал презентован на: *International Law Enforcement Academy*, FBI, Будимпешта, фебруар 2004. године.

примене насиља, корупције високих државних функционера или тешког економског губитка по жртву, пре давања овлашћења мора да се прибави сагласност државног тужиоца или неке више инстанце. За своје услуге и трошкове које су имали током наведених ангажовања, грађани добијају новац, који им се исплаћује по извршеној услузи, односно за достављене информације, у оквиру истражних радњи за чије су предузимање били овлашћени. Саму висину исплата утврђује FBI, при чему се првенствено руководи вредношћу добијене информације.

Иако FBI, као што смо претходно навели, велики значај придаје сарадњи са грађанима као драгоценом средству истраге које доприноси извршењу његових задатака, сматра се да је неговање и коришћење поверљивих информатора-доушника (*confidential informants*) и добровољних сведока (*cooperating witnesses*), од виталног значаја за вођење континуиране и ефикасне борбе против организованог криминалитета. Може се рећи да је у готово сваком важнијем случају истраге организованог криминалитета била присутна сарадња доушника, добровољних сведока и, у неким случајевима, грађана који не потпадају ни под једну од ових категорија. Грађани често достављају информације које не доводе само до решавања конкретних кривичних дела, већ и до повраћаја украдене имовине, лоцирања лица за којима је издата потерница и откривања кривичних дела у фази планирања.

Према правилима ове агенције, сваки специјални агент који је најмање 50% времена ангажован у кривичним истрагама, а под условом да то није на неки други начин регулисано, лично је одговоран за развијање мреже и рад са продуктивним доушницима у решавању кривичних дела у оквиру своје надлежности. У сваком огранку FBI-а специјални агент има право да ангажује агенте који се не баве кривичним истрагама, тако што ће их ангажовати најмање 50% од њиховог радног времена у циљу развијања мреже и рада са продуктивним доушницима или контактима за везу. Агенти су дужни да са доушницима поступају на начин усклађен са смерницама FBI-а и Врховног тужиоца.²¹

У Немачкој се разликују две категорије лица које органима надлежним за спречавање и сузбијање криминалитета конспиративно саопштавају информације, или им на други начин помажу у оперативном раду. То су информатори (*Informant*) и сарадници (*V-Person*). Заједничке смернице министара правде и унутрашњих послова савезних покрајина²² информаторе дефинишу као особе спремне да у одређеним случајевима органима кривичног гоњења саопште информације важне за њихову делатност и ради задобијања поверења, док је сарадник лице

²¹ *International Law Enforcement Academy*.

²² *Verfolgung von Straftaten – Inanspruchnahme von Informanten, Einsatz von V-Personen und Verdeckten Ermittlern und sonstigen nicht offen ermittelnden Polizeibeamten, Gem.RdErl. d. JM (4110 – III A. 33) und d. IM (IV A 4 – 6450) vom 17. Februar 1986 – MBl. NW. S. 62 – in der Fassung des Gem. RdErl. vom 15. August 1996; Интернет: http://www.datenbanken.justiz.nrw.de/pls/jmi/jvv_proc_bestand?v_bes_id=1126.*

које је спремно, иако не припада органима кривичног гоњења, да их тајно подржава при расветљавању кривичних дела у дужем временском периоду, и чији се идентитет начелно држи у тајности. Коришћење информатора и ангажовање сарадника налаже, с једне стране, анализу кривичнопроцесних захтева за непосредношћу прикупљања доказа и потпуно истраживање стања ствари, а са друге стране, испуњење јавних задатака обезбеђивањем поверљивости, односно држањем у тајности идентитета ових лица (начело коректног државноправног поступања). Гарантовање поверљивости (држања у тајности), како се то истиче у Смерницама, долази у обзир у области тешког или организованог криминалитета, илегалне трговине дрогама и оружјем, фалсификовања новца и деликата који угрожавају државну безбедност. У области „средњег криминалитета“ сваки појединачни случај би требало да се испита изузетно пажљиво. Гарантовање тајности долази у обзир само изузетно, када услед нагомилавања истородних кривичних дела може доћи до озбиљног угрожавања и онемогућавања испуњења јавних задатака. У поступцима „ситног криминалитета“ гарантовање поверљивости, односно држање у тајности идентитета информатора и сарадника не долази у обзир.²³

У законским прописима Хрватске, као и практичном полицијском раду, срећу се две врсте лица која се, у ширем смислу, могу подвести под институт информатора. То су „тајни известитељи“ и „поузданици“. При томе су тајни известитељи лица која имају искључиво оперативни карактер, и која се у теорији дефинишу као „особе које на основу захтева полиције, уз сопствени пристанак, овим органима достављају податке о кривичним делима и њиховим учиниоцима за која су сазнала“.²⁴ Законик о кривичном поступку, у члану 186, предвиђа да је полиција, у случају постојања основа сумње о извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности, дужна, између осталог, предузети и прикупљање обавештења ангажовањем тајног известитеља. Правилник о начину полицијског поступања²⁵ ближе одређује да полицијски службеник предлог за примену прикривене извидне мере прикупљања обавештења путем тајног известитеља непосредно подноси надређеном старешини, а одобрење за примену мере доноси начелник Управе криминалистичке полиције. Пре реализације ове мере, полицијски службеник је дужан да састави план прикупљања обавештења, а од особе која ће бити тајни известитељ прибави и својеручно потписану изјаву, у којој овај потврђује да добровољно пристаје на улогу тајног известитеља, као и да је упознат са правима и обавезама која из ње произилазе. Као тајни известитељ се не може користити лице које је сведок или сауче-

²³ Ibid.

²⁴ Pavišić, B.: *Zakon o kaznenom postupku, redakcijski prečišćen tekst i stvarno kazalo*, Rijeka; нав. према Dundović, D., *op. cit.*, стр. 34.

²⁵ *Pravilnik o načinu policijskog postupanja*, *Narodne novine*, br. 81, 2003 godine.

сник кривичног дела у вези са којим се проводи прикривена извидна мера, а као сведок у кривичном поступку у чијем је извиду учествовао, може да буде саслушан само ако на то пристане. За уложени труд и прикупљена обавештења, он може да буде новчано награђен, а трошкови које је имао у извршењу постављених задатака обавезно му се надокнађују. Тајни извештељ, који приликом прикупљања обавештења изгуби живот, претрпи телесне повреде или му се наруши здравље, остварује права одређена Законом о полицији.

За разлику од тајног извештеља, ангажовање поузданика је мера процесног карактера. Наиме, према члану 190 ЗКП-а Хрватске,²⁶ на захтев државног тужиоца, истражни судија може да одреди мере којима се привремено ограничавају одређена уставна права грађана, између осталих и употребу прикривеног истражитеља и поузданика. У оваквом законском контексту, Dundović²⁷ под поуздаником подразумева особу која није припадник полиције, а која на основу налога истражног судије и уз усмеравање полицијског службеника или надлежног државног тужиоца, добровољно доставља одређена сазнања и/или предузима одређене активности којима је циљ прикупљање доказа. Pavišić²⁸ прецизира да поузданик није полицијски службеник – то је особа која полицији доставља податке о делатности извршења кривичног дела, он се ангажује као „информатор“ на основу налога суда. Тако и претходно наведени тајни извештељ може постати поузданик, уколико такву легитимацију добије од стране истражног судије.

Код нас Законик о кривичном поступку и Закон о полицији, који би могли (или би требало) да садрже одредбе о информаторима, тј. доушницима, исте не предвиђају ни у најопштијем облику. У нашој криминалистичко-оперативној делатности се пак, као заједнички назив за лица која полицији дискретно саопштавају информације од значаја за њен рад на сузбијању криминалитета, користи израз „оперативна веза“.²⁹ Тако полиција у оперативном раду ангажује и користи оперативне везе за прикупљање безбедносно интересантних обавештења и података, обраду, надзор и контролу лица, објеката и пунктова, те оперативно истраживање, акције и сл. С обзиром на начин ангажовања и коришћења, задатке које извршавају и степен организованости и конспиративности у раду, оперативне везе се деле на информаторе и сараднике. Њихова међусобна разлика је пре свега у квалитету и нивоу оперативних захвата који се преко њих предузимају и реализују, као и у организованости рада са њима. У том смислу, информатор се дефинише као лице које добровољно пружа обавештења и податке од значаја за вршење послова из делокруга рада полиције. По правилу, за информатора се ангажују они грађани који

²⁶ Закон о kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 62, 2003 godine.

²⁷ Dundović, D., op. cit., стр. 49.

²⁸ Нав. према: Dundović, D., op. cit., стр. 49.

²⁹ *Инструкција о оперативном раду полиције*, Београд, 2002.

по свом положају, професији, функцији коју врше, радном месту, месту становања и другим објективним околностима, могу уочити разне криминалне делатности, односно чињенице од значаја за спречавање и откривање кривичних дела, обезбеђење доказа и вршење других послова из делокруга рада полиције. При томе свако овлашћено службено лице има могућност да у свом раду ангажује једног или више информатора. Информатор се ангажује у одређеним срединама, објектима, пунктовима и местима где се често врше или се очекује вршење кривичних дела, где се окупљају лица склона њиховом вршењу, или се испољава корист прибављена кривичним делом. За разлику од наведеног, сарадник је лице које свесно, организовано и тајно, по задацима и инструкцијама овлашћеног службеног лица, пружа обавештења, податке и доказе о кривичним делима и њиховим учиниоцима, као и другим чињеницама од значаја за вршење послова из делокруга рада полиције. Сарадник се ангажује из круга лица која имају објективне могућности³⁰ и субјективна својства³¹ за прикупљање и пружање података и обавештења. Овлашћена службена лица у овом својству могу ангажовати особе из криминогене средине, с обзиром на њихове објективне могућности за сарадњу. При томе мора да се изврши свестрана провера његове личности, склоности, везе, умешаност у вршење кривичних дела и позиција у криминогеној средини. Подаци добијени од сарадника из такве средине подлежу константној провери од стране овлашћеног службеног лица, у смислу да ли се могу материјализовати као докази. Основ ангажовања сарадника је добровољност и његова лична заинтересованост за сарадњу. Сарадник се користи у оперативној обради, проверавању одређених података, прикупљању доказа о кривичним делима и учиниоцима, извођењу одређених оперативних акција, итд. Овлашћено лице у раду са сарадником мора имати коректан однос, међусобно поверење и уважавање, уз поштовање његове личности уопште.

На основу изложених ставова теоретичара, као и законских и других нормативних решења, сматрамо да под информаторима треба подразумевати лица која нису припадници полиције (или неких других истражних органа), а која на конспиративан начин, повремено или континуирано саопштавају информације од значаја за спречавање и сузбијање кривичних дела, те предузимају друге мере и радње оперативног, изузетно и процесног карактера. У случају да законом постоји могућност ангажовања та-

³⁰ Сматра се да одређено лице има објективне услове за сарадњу ако према природи свога посла, односно радног места, места становања, начина живота и других околности има могућности да пружи потребне податке и обавештења (*Инструкција о оперативном раду полиције*).

³¹ Субјективним својствима сматрају се личне склоности и квалификације које одређено лице поседује – одређена стручност и образовање, спремност на сарадњу, искреност, поседовање одређених психофизичких својстава и особина, способност прилагођавања одређеној криминалној средини, чување тајни и сл. (*Инструкција о оперативном раду полиције*).

квих лица по налогу суда (што код нас није предвиђено), тада се њихова делатност суштински великим делом изједначава са радом прикривених иследника, а основна разлика између њих састоји се у томе што је прикривени иследник лице запослено у полицији или другим државним службама надлежним за сузбијање криминалитета, док информатор то није, из чега произилазе и различитости у погледу конкретних законских овлашћења. Информатора, ангажованог на основу налога тужиоца или истражног судије, у предузимању прикривених оперативних мера и радњи могли би да назовемо „неконвенционалним иследником“, за разлику од припадника полиције ангажованог у процесној улози, који би представљао „конвенционалан“ избор и решење. Сматрамо да неконвенционални иследник (информатор у законом дефинисаној улози) не сме да поседује сва овлашћења која има припадник полиције легендиран и инфилтриран у криминалну средину, која пре свега произилазе из његовог својства службеног лица. Такође, ангажман неконвенционалног иследника не би требало да укључује ни прикривање његовог стварног идентитета кроз одговарајућу легенду, већ би се сам ангажман управо и састојао у искоришћавању постојеће, стварне позиције, имена и познанства информатора у датој средини, најчешће криминалној, како би остварио унапред постављени задатак. Тако би нпр. информатор могао да добије налог од стране суда да реализује псеудо посао куповине наркотика од осумњиченог, с обзиром да овај у њега има поверење које, рецимо, произилази из њиховог претходног познанства. Овај ангажман би требало бити *ultima ratio* карактера и супсидијаран у односу на ангажовање „конвенционалног“ прикривеног иследника, односно тајног агента, са којим се конкретан задатак не може реализовати зато што осумњичени одбија сарадњу услед неповерења и тсл.

Ангажовање информатора и смернице пословања у оперативном раду

Ангажовати информатора у криминалистичко-оперативном раду, значи придобити одређену особу за тајну сарадњу са полицијом. Да би се приступило „акредитацији“ лица у наведеном својству, мора да се има јасан и одређен циљ његовог ангажовања, на основу кога ће се и тражити одговарајући „профил“ особе. У том смислу, идентификовање потенцијалног информатора представља први корак у оперативном раду са овом категоријом лица. Сама идентификација би требало да буде у искључивој надлежности оперативног радника, односно полицијског службеника, који на основу свог искуства и амбијента средине коју криминалистички-безбедносно покрива, најбоље може да процени ко може да буде продуктиван и успешан информатор.

Генерално, свако ко из најразличитијих извора поседује информације од значаја за откривање и доказивање кривичних дела, или с обзиром на

своју позицију у одређеној средини може узети учешћа у оперативном раду, односно по налогу суда предузети и више од тога, представља потенцијалног информатора. Најчешће се ове особе деле на две категорије – у прву спадају лојални, честити, поштени, непорочни и како се већ све не називају грађани, а у другу особе из социопатолошког и криминалног миљеа, које су директно или индиректно умешане у незаконите радње, односно помагање, прикривање или непосредно извршење кривичних дела, прекршаја и тсл. У „листу“ лојалних грађана – потенцијалних информатора уобичајено се сврставају таксисти, конобари, поштари, фризерски или трговци. Наведене особе су углавном спремне на сарадњу са полицијом, под условом да им се објасни да информације које пружају неће да буду коришћене на суду, те да се од њих неће тражити да сведоче. У случају да је то ипак неопходно, не смеју се лагати, па је у циљу придобијања њиховог поверења потребно уложити додатни напор у рационално објашњење нужности сведочења и неопходности истог у доказивању одређене криминалне радње, што не би требало да доживљавају као неку опасност по себе или своје најближе.

По природи свог занимања, неке особе су ближе криминалном амбијенту од других, због чега и долазе до информација интересантних за полицију. Таквим се уобичајено сматрају таксисти – они су ти који знају сваки део града, а не ретко су упознати и са тачним локацијама на којима се одвијају илегалне активности. У многим градовима такси-возачима се плаћа одређени износ новца за сваку особу коју доведу у ноћни клуб, коцкарницу или „агенцију за пословну пратњу“. Фризери и конобари се, такође, сматрају традиционално добрим извором информација. Познато је да одређени ресторани и модни салони, посебно они ексклузивни, привлаче и окупљају клијентелу из криминалног миљеа са „дубоким цепом“. Ипак, поред претходно наведених категорија лица као потенцијалних информатора, велики број теоретичара, као и људи из праксе, информаторе доживљава као особе које искључиво потичу из света криминалитета или са његове периферије, тј. социо-патолошког миљеа. С обзиром на такву позицију, ова лица знају податке о неком извршеном кривичном делу или незаконитим активностима које се реализују, планирају или предлажу за будуће, или у најмању руку добијају значајне делове информација које, када се ставе у шири аспект истраге, дају јаснију слику „мозаика злочина“. У том контексту је и стара полицијска изрека да се „информације о кривичним делима не добијају од свештеника“, тј. да по потребна обавештења би требало ићи тамо где се она и налазе, односно где је највероватније да се могу наћи.

За успешан рад са информаторима, нарочито оним који потичу из света криминалитета, од посебне важности је знати истински мотив њихове сарадње.³² Колико год се разликују карактер, стил живота и порекло ових лица, толико су различити и мотиви њиховог саопшта-

³² Motto, J., June, D., op. cit., стр. 14.

вања (одавања) информација, односно других облика сарадње у сузбијању злочина. Потенцијални информатор који се нечега боји, прилично лако пристаје на сарадњу са полицијом. Страх од казне због извршеног кривичног дела веома је чест. Особа која је лишена слободе, против које је покренут кривични поступак или која чека изрицање пресуде, често тражи симпатије од полиције или правосудних органа, у жељи да умањи ефекат свог (не)дела и учини нешто што би ублажило њену даљу судбину. У таквом стању она ће признати свој злочин, или злочине других о којима има сазнања, дајући директне доказе против осталих криминалаца или указујући како до њих доћи. Може се рећи да је данас постала универзалном пракса, која је преточена и у законске одредбе (процесни институт сведока-сарадника), да се у полицији, тужилаштву и суду таквом приступу информатора мора одати признање и посебно га вредновати. Ипак, не треба очекивати да одређена особа, само зато што је осумњичена или оптужена за неко кривично дело, по аутоматизму сама понуди информације од значаја за ту или неку другу истрагу. Ако је не нуди, то опет не значи и да не располаже таквом информацијом, или да не жели да је да. Требало би изнаћи начин да јој се стави до знања, директно или посредно, да су такве информације потребне, те да ће се предузети све да се ова особа, уколико их саопшти, заштити од јавности или „удара“ оних на које се односи. Мотив страха није ограничен само на страх од закона, већ се често односи и на страх од својих дојучерашњих или садашњих сарадника у криминалним радњама. Особа која је неоправдано оптужена од стране дилера дроге да је полицијски доушник, може, ради своје самозаштите, да постатане информатор. Често ће и жеља за осветом, која може да произилази из неједнаког третмана у криминалној групи, неправедне поделе плена, међусобне љубоморе и свађе између чланова групе, наведе одређена лица на сарадњу. У овом случају се полиција, односно конкретан оперативац, од стране информатора доживљавају као инструмент за обрачун са својим противницима. Врло често је новац главни мотивациони фактор за информациону сарадњу, због чега је у полицији неопходно располагање посебним новчаним фондовима за покривање ових трошкова.³³ Срећу се и инфор-

³³ Може се рећи да је метод плаћања информација које се односе на кршење закона стар колико и сами закони. Међутим, ова пракса је у новије време често занемаривана, нарочито код нас. Неспорно је да многе агенције за борбу против криминала у свету плаћају информације од значаја за њихов рад. Пре неколико година је и МУП-а Србије јавно понудио награду од 300.000. динара лицу које саопшти информације од значаја за расветљавање једног од таксативно наведених, нерасветљених убиства у протеклом десетогодишњем периоду у Србији. Према Закону о полицији, донетим 2005. године, полиција је овлашћена да јавно распише награду за дато обавештење ради: 1) откривања и хватања лица које је учинило теже кривично дело; 2) проналажења несталога лица; 3) разрешавања других случајева када су обавештења неопходна у обављању полицијских послова. Према овом закону,

матори који, кроз однос са полицијским службеником, теже задовољењу нагона за самодоказивањем и „храњењем“ сопственог ега. Ова лица су ретко у животу доживљавала да буду похваљена за свој рад, тако да им речи хвале и афирмативан став од стране агента за дата обавештења значе много. Некада је и „жеља за напредовањем“ мотивациони фактор – особа која није успела да се квалификује за посао у криминалистичкој служби настоји, кроз преузимање улоге информатора, да се индиректно инкорпорира у њу. Неке егоистичне особе своју улогу информатора виде и као начин да им живот постане занимљивији, замишљајући себе у драмској улози полицајца или шпијуна док раде на случају.

Полицијски службеници морају да буду свесни и да одређени људи, посебно из света криминала, пристају на улогу информатора како би сазнали методе рада криминалистичке полиције, њене циљеве и обавештајне податке којима располаже. Они своје услуге могу нудити и у циљу идентификовања прикривених иследника или других информатора, као и да би елиминисали сопствену конкуренцију, ако је реч о особама из криминалне средине. Некада их циљано могу да пошаљу и саме криминалне организације, да би се под улогом информатора „инфилтрирали“ у полицијске редове и „шпијунирали“ за њихов рачун. Као такви, они могу да достављају и истините информације о одређеним догађајима, које ипак представљају само „мамац“ за скретање пажње полиције са значајнијих незаконитих активности на оне мање важне и свесно жртвоване. Зато, по правилу, требало би бити посебно обазрив у раду са оним информаторима који сами нуде своје услуге, небили се избегла ситуација да се више података саопштава (одашиље) него што се добија (прима).

Погрешна процена правих мотива сарадње информатора може да створи велике безбедносне проблеме и доведе у опасност све који су ангажовани на конкретном предмету истраге. Зато питање шта је прави мотив, пре свега када се извесна информација нуди, требало би увек поставити и дати одговор на њега.

Посебну анализу захтева проблем коришћења извесног компромитујућег материјала, као средства принуде на сарадњу одређеног лица. Све официјелне инструкције и упутства која се односе на ову проблематику истичу да се рад са информатором мора заснивати на принципу његове добровољности, али је дискутабилно да ли та „добровољност“ сме и може да буде и изнуђена. Са законског и моралног становишта она је несумњиво искључена, али се истовремено мора признати да је

расписивање награде може се објавити у средствима јавног обавештавања или на други погодан начин. Нема право на награду лице које је дало обавештење за које је расписана награда, ако полиција већ располаже тим обавештењем, а ово право немају ни припадници полиције и чланови њихових породица.

полиција у практичном раду, без обзира на то, прећутно толерише и користи. Реч је о таквим сазнањима или материјалу којим располажу полицијски службеници, чије би објављивање могло озбиљно да штети угледу и афирмацији особе на коју се односи. Најчешће се ради о садржајима који указују на извршена кривична дела званично непозната истражним органима, прикривене пороке, љубавне афере и тсл. којима се особа класично уцењује небили се приморала на сарадњу. Са моралног и законског аспекта дискутабилно је и чињење одређених уступака или услуга информатору, које он тражи од полиције као противуслугу за свој рад. Тако нпр. када је у питању ангажовање информатора-зависника (наркомана), често се као противнакнада за дату информацију тражи одређена количина психоактивних супстанци, заплених на основу такве информације. Мање проблематична је пракса неких агенција у САД-у које се боре против фалсификовања новца, да за дату информацију и помоћ у доказивању ових злочина, плаћају извесну суму новца, која представља проценат (нпр. 5% или 10%) од номиналне вредности заплених, фалсификованих новчаница.³⁴

Како се наводи у Приручнику DEA-е о истражним методама сузбијања злоупотребе дрога,³⁵ накнада информатору за достављене информације може да има више форми, попут готовинског плаћања, смањења казне или потпуног опроста извршеног злочина, давања дела заплених робе и сл. У том смислу, плаћање информатора се уобичајено дели на две посебне категорије, и то накнаду и плату. Накнада је проценат вредности робе заплених током неке истраге, која је резултирала као производ информација добијених од ових лица. Требало би имати у виду да многи информатори на овај начин добијају позамашне суме новца, што би им требало и ставити до знања, небили добили подстицај за тражење скривене робе, која би иначе промакла незапажено истражним органима. Са друге стране, плата је новчана накнада информатору за пружене услуге, без обзира на заплених робу. Као основни критеријуми за одређивање висине новчане суме коју би требало дати неком лицу за сарадњу, издвајају се квалитет дате информације, количина одузетог новца или заплених робе (имовине) извршене на основу достављене информације, број лица оптужених на основу информаторове сарадње, као и њихов положај у криминалној структури, интензитет опасности која је током ангажовања информатора наступила по његов живот и тело, труд и време уложени у раду на случају, претпоставка нужности информаторовог сведочења на суду, расположивост средстава у буџету агенције за ове намене, итд. Према решењима садржаним у прописима о раду агенција за спровођење закона САД-а,³⁶ информатори су дужни да плате порез на новац који добијају за своју сарадњу, што представља посебну одредницу уговора који се склапа између ове две за-

³⁴ Motto, J., June, D., op. cit., стр. 14–15.

³⁵ *D.E.A. Narcotics Investigative's Manual*, U.S. Government, Boulder, Colorado, 1998, стр. 55–75.

³⁶ *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use of Confidential Informants*.

интересоване стране. Када је реч о заступљености мотива на страни информатора који их наводе на сарадњу са полицијом, илустративно је истраживање које је у немачкој покрајини Хесен спровео Scherp.³⁷ Према његовим резултатима, који се односе на узорак састављен од 88% мушкараца и 12% жена информатора, став полицијских руководиљаца, односно криминалистичких службеника који њима непосредно управљају јесте да новац представља најчешћи мотив ангажовања информатора. Насупрот њиховом виђењу, тек је једна трећина анкетираних информатора навела новац као мотив своје сарадње. Други најзаступљенији мотив, према поменутом истраживању, био је егоизам, под којим је подразумевана жеља за стицањем бољег положаја у покренутом кривичном поступку, или олакшавање „процедуре“ за добијање возачке дозволе, дозволе за рад локала, продавнице и сл.

Пре ангажовања информатора неопходно је, поред утврђивања мотива сарадње, дискретно проверити и његову личност – ранију осуђиваност, карактер, начин живота, окружење и сл. На основу таквих података лакше ће да се одреди стратегија приступа и ангажовања, као и каснија процена поузданости обавештења која информатор буде давао. Посебна пажња морала би да се посвети тајности односа полиција – информатор, као и дискрецији самих информатора. Мишљења су подељена у односу на питање ко би све требало да зна за информатора и сарађује са њим – да ли само оперативац, односно агент који је остварио контакт или шири круг лица, пре свих надлежни полицијски руководиоци? Обећану тајност идентитета информатора и његове делатности, дату од стране полиције, треба чувати како због интереса полицијске службе, тако и самог информатора, без обзира на разне притиске из полиције или изван ње (тужилаштво, суд и тсл.). Због тога је уобичајено да информатори делују под шифрама, а њихов идентитет се не открива ни у полицијским списима који се тичу криминалистичке обраде кривичних дела на чијем су расветљавању ангажовани. С тим у вези, код нас се у полицијским органима воде посебне евиденције о коришћењу информатора, које се састоје из регистра и досијеа. У регистар се уносе редни број информатора, презиме и име, датум и место рођења, занимање, запослење, адреса стана, псеудоним и име оперативног радника који је са њим у вези. Досије се води за сваког информатора понаособ, и састоји се из два дела: (1) података о самом информатору – број регистра и псеудоним (не и име, оно се налази само у регистру), и (2) радног дела, који садржи све извештаје и обавештења добијена од информатора током његове сарадње.

Према Заједничким смерницама министара правде и унутрашњих послова Немачке,³⁸ информатору се поверљивост сарадње може да гарантује само уколико би он сам био знатно угрожен открива-

³⁷ Scherp, D., op. cit.; нав. према: Dundović, D., op. cit., стр. 40.

³⁸ Verfolgung von Straftaten – Inanspruchnahme von Informanten, Einsatz von V-Personen...

њем односа са органима кривичног гоњења, или би могле да се очекују тешко сагледиве последице по њега. Ангажовање малолетника као сарадника, према овим смерницама, није дозвољено. Државно тужилаштво и полиција морају да се придржавају гарантоване поверљивости (држања у тајности), али она начелно отпада уколико: а) су дате суштински или лакомислено погрешне информације; б) сарадник знатно одступа од налога, или се иначе покаже као непоуздан; в) изађе на видело учешће примаоца гаранција у кривичном делу; г) сарадник своју активност за органе кривичног гоњења учини кажњивом. На ове разлоге мора да се укаже информатору, односно сараднику, пре давања било каквих гаранција и самог ангажовања. О гарантовању тајности односа и сарадње у тужилаштву одлучује руководилац органа, или државни тужилац кога он за то специјално одреди, у случају да постоји опасност од одлагања. У полицији се у овом случају доносе прописи на највишем нивоу, у најмању руку на нивоу начелника организационе јединице која обрађује конкретан случај. Пре давања гаранција поверљивости информатору од стране полиције, мора се прибавити и пристанак државног тужилаштва, јер би могло да се деси да услед његовог неслагања, буде угрожена сврха истраге. Уколико сарадник треба да буде циљно ангажован у истражном поступку, мора се, као потврда гарантованог држања у тајности таквог ангажовања, обезбедити пристанак државног тужилаштва. Ако пристанак не може да се прибави благовремено, тужилаштво мора без одлагања да да поучу о ангажовању. У образложеним, изузетним случајевима, полиција државном тужилаштву може дати обавештење о идентитету информатора или сарадника, при чему се мора гарантовати чување таквих података у тајности. Обећање поверљивости (држања у тајности) обухвата, осим персоналија, и везу са органима кривичног гоњења, као и све друге околности из којих би се могли извући закључци о идентитету и својствима информатора и сарадника.³⁹

Смернице Министарства правде САД-а⁴⁰ прописују да при регистрању поверљивог информатора-доушника (*confidential informer*) морају да буду присутна најмање два службеника Агенције, с тим да је један од њих у улози сведока. Том приликом се доушнику морају прочитати следећа упутства, конципирана у другом лицу множине: 1) увек морате давати истините информације; 2) ваша помоћ и информације које дајете су на потпуно добровољној основи; 3) Влада САД-а ће настојати да заштити ваш идентитет, али не може да гарантује да он неће да буде откривен, као резултат правних или других обавезујућих околности, или да нећете бити позвани да сведочите у неком судском поступку као сведок; 4) службеник било које агенције Министарства правде не може са своје стране да обећа, или пристане на било какву

³⁹ Ibid.

⁴⁰ *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use of Confidential Informants.*

награду од стране тужиоца или суда, у замену за вашу сарадњу, пошто одлуку за додељивање таквих бенефиција искључиво доноси Савезни тужилац или одговарајући суд. Међутим, службеник ће размотрити ваш захтев да се о природи и обиму ваше помоћи агенцији извести Савезни тужилац или надлежни суд; 5) немате никакав имунитет или заштиту од истражног поступка, лишења слободе или кривичног гоњења за било шта што кажете или учините, а службеник агенције не може обећати или пристати на давање те врсте имунитета или заштите, осим у случају да су вам такав имунитет или заштита одобрени у писменом облику од стране Државног тужиоца или лица које он одреди; 6) немате овлашћење да се укључите у било какву криминалну активност, па зато можете бити кривично гоњени за сваку неодобрену криминалну активност у којој учествујете или ћете учествовати.

Уз све наведено, службеник агенције Министарства пре ангажовања поверљивог информатора, заједно с њим треба да „прође“ кроз писана упутства о раду и да га упозна са истим. Упутства су следеће садржине: 1) поверљиви информатор мора да се придржава инструкција службеника агенције, те не сме да предузима нити тражи да предузме било какву независну акцију у име Владе САД-а; 2) поверљиви информатор није запослен у Влади САД-а и таквим не сме да се представља; 3) поверљиви информатор не сме да склопи уговор или предузме било какве обавезе у име Владе САД-а, осим према специфичним упутствима и одобрењу службеника агенције; 4) службеник агенције не може да гарантује било какву награду поверљивом информатору, исплату новца или друге облике компензације; 5) у случају да поверљиви информатор прими било какву награду, исплату новца или друге компензације од службеника агенције, таква средства подлежу свим релевантним порезима; 6) никаква обећања се не могу давати, или обавезе преузети, осим од стране Службе за уселење, у погледу статуса странаца или права било које особе да уђе или остане у САД.⁴¹

Након давања претходно наведених упутстава, службеник агенције је дужан да провери и утврди да ли их поверљиви информатор разуме и прихвата. Службеник ће проценити да ли је потребно да од поверљивог информатора тражи да потпише и писану изјаву о прихватању наведених инструкција. Ако из оперативних разлога агент оцени да није сврсисходно од поверљивог информатора захтевати потписивање поменуте изјаве, он ће заједно са другим службеником, који је присутан у својству сведока, сачинити и потписати извештај, у којем се истиче да су упутства у целини предочена поверљивом информатору, те да се он са њима сложио и прихватио их у потпуности.

Став америчке ДЕА-е је да се „управљање“ информаторима не сме да се стави у искључиву надлежност самих агената.⁴² У том сми-

⁴¹ Ibid.

⁴² *D.E.A. Narcotics Investigative's Manual*, стр. 67.

слу, у оквиру агенције је неопходно направити писану полису за управљање информаторима, која има за циљ да обезбеди униформност поступања у коришћењу и управљању информаторима, уз истовремено инструктиван карактер, када је реч о неискусним агентима. Полиса би требало да обухвати три одвојена подручја, и то: 1) формалну процедуру за сачињавање досијеа информатора и документације која је за то потребна; 2) процедуру која се односи на плаћање за пружене услуге; и

3) процедуру везану за контактирање са информаторима. Досије се састоји од различитих докумената везаних за информаторово порекло и рад, као и података о његовом физичком изгледу, послу и кућној адреси, возилу које користи, контакт телефону и сл. У досије се прилаже и извештај о датим упутствима информатору, која се односе на поуке о избегавању подстрекавања и забрани чињења незаконитих дела. Такође, у њему би требало документовати и писмено, којим се потврђује да особа нема званичан статус и да није радник агенције. Иако ће DEA-е учинити све да поверљиви информатор не дође на суд у својству сведока, у случају да се то ипак догоди, у полиси ће се дати и гаранције о поступању у таквој прилици. У досије би требало ставити и фотографију информатора, као и дактилоскопску листу (фиш) са описом његове криминалне прошлости, ако је има. Сваки пут када информатор достави обавештење о неком актуелном или могућем криминалном догађају, у досије би требало доставити и писани извештај о томе, који разрађује саопштenu информацију, те који су кораци предузети у циљу њене провере. Уобичајено је да суд, и јавност уопште, на информаторе гледају као на нешто непоуздано, због чега би од њих требало захтевати да увек када наступају једнострано, без присуства агента, о томе доставе писмени исказ. При томе оригинал исказа остаје у досијеу, а његова копија се прилаже уз осталу документацију конкретног случаја. Надређени, који је постављен за вршење надзора над информатором, треба да напише извештај о претходном разговору и упутствима датим информатору, који укључује и навођење разлога за узимање ове улоге.⁴³

У одговарајућим писменима инструктивног карактера, која се односе на ову проблематику, требало би предвидети службено лице овлашћено за рад са информатором, као и лица одговорна за њихово надгледање. Препорука је да се агентима не дозволи контактирање са информаторима насамом, посебно у случају када би их требало исплатити за претходни рад или услуге. Такве сусрете би требало обављати што дискретније, али ипак у присуству другог агента. Разговор и виђење са информатором је потребно спроводити периодично, нпр. сваких 30 дана, да би се држао активним, или, услед непродуктивности, прекинути даљу сарадњу. Као додатну меру заштите идентитета, име

⁴³ Ibid., стр. 68.

информатора не треба користити у извештајима о истрази, већ у истим користити његов кодирани број.⁴⁴ Сам однос између полицијског службеника, односно агенције и информатора мора бити на високо професионалном нивоу, и као такав искључити сваки друштвени, финансијски и пословни однос, тј. однос који није у вези са његовим непосредним ангажовањем. Тако нпр., са информаторима не би требало улазити у дружење, шетње, породичне посете, романтичне везе, позајмљивање новца, пословне везе, контактирање насамом, исплате без присуства сведока и сл.⁴⁵

Претходно наведени приручник DEA-е прописује осам корака за успешно управљање информаторима, и то:⁴⁶

1) идентификовање потенцијалних информатора – захваљујући искуству, агент зна да процени ко може бити продуктиван информатор;

2) ангажовање – информатори се ангажују успостављањем везе са одређеним лицима, тако што им се објасни полиса и дају информације о условима накнаде или плате;

3) формирање документације – документација треба да да потпуну слику о сарадничком односу, при чему је досије информатора нужно редовно ажурирати;

4) обука – информатори морају бити обучени да у свом раду са осумњаченим избегавају подстицање на кривично дело, као и где и како сакупити одређене доказе;

5) развој односа – неопходно је знати могућности и границе информатора за сарадњу, при чему треба прихватити само његов могући максимум;

6) одржавање односа – одржавати информатора активним, тако што се исти неће излагати ситуацијама које ће ограничити или искључити његову способност за извршење задатака, са давањем максимума;

7) коришћење – треба радити на томе да информатор не изгуби интересовање за сарадњу. У раду их је често потребно охрабривати, и

8) контрола – најважнији елемент за успешно управљање информатором је успостављање контроле над њим. Неби требало дозволити да он управља истрагом, без обзира колико у томе може бити упоран или аргументован. Информатор мора да схвати да коначну одлуку о случају доноси искључиво агент.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ У колизији са наведеним принципа опхођења са информаторима јесте став неких полицијских службеника, чије дугогодишње искуство у раду са информаторима говори да је „изненађујуће како су многи информатори задовољни и испуњени својом улогом када агент одвоји мало времена и позове их на кафу или сендвич, како би пријатељски попричали“. Нав. према: Motto, J., June, D., op. cit., стр. 61. Проблематику емотивног односа са информаторима обрађује и Rapp, дајући конкретне тактичке препоруке поступања. Rapp, V., op. cit., стр. 38–39.

⁴⁶ *D.E.A. Narcotics Investigative's Manual*, стр. 70.

Код нас Инструкција о оперативном раду полиције садржи одредбе према којима полицијски службеник не сме да даје сараднику обећања која се не могу испунити, нити од њега примати поклоне и закључивати друге правне послове.⁴⁷ Правило је да се сарадник као сведок у кривичном поступку, може да се користи изузетно, и то уз његов пристајак. Веза са сарадником одржава се према потреби, у личном контакту, изузетно и телефоном, писаним путем или на други начин. Ову везу би требао искључиво да одржава полицијски службеник који је сарадника и ангажовао, и то на местима која гарантују тајност. На састанцима се сараднику издају задаци, односно од њега примају усмени и писани извештаји, подаци и обавештења од значаја за сарадњу. О подацима и обавештењима добијеним од сарадника, полицијски службеник сачињава извештај. Правило је да се ови подаци и обавештења проверавају преко других извора, посебно подаци добијени од сарадника из криминогене средине. Ако сарадник временом промени место пребивалишта, или ако овлашћено лице које га је ангажовало промени радно место, при чему је реч о поузданом и провереном сараднику, уз његов пристајак може га ангажовати и преузети за сарадњу други полицијски службеник. У противном, сарадник ће се брисати из евиденције и са њим ће престати даља сарадња. Брисање из евиденције извршиће се и престанком разлога због којих је сарадник ангажован, због његове болести или смрти, на лични захтев или из других разлога, у складу са процесном полицијског службеника који га је ангажовао, нпр. ако је сарадник неискрен, непоуздан, компромитован и сл.

Инструкција предвиђа да сарадник за свој рад може да се награди и новчано, давањем пригодних поклона или чињењем одређених услуга, под условом да пружи податке на основу којих је поднета кривична пријава. Такође, сараднику се надокнађују сви стварни трошкови настали извршавањем постављених задатака. Саму одлуку о новчаној казни, поклонима и накнади трошкова доноси надлежни старшина, из средстава оперативног фонда при подручном органу полиције или самом Министарству.⁴⁸ У случају да оперативна веза, одно-

⁴⁷ *Инструкција о оперативном раду полиције.*

⁴⁸ У Србији Закон о полицији (члан 184) предвиђа наменска финансијска средства за исплату трошкова и награда лицима, за поступање и учествовање у примени мера одобрених на основу овог Закона, као и Законика о кривичном поступку, те плаћање корисних информација у вези са кривичним делима и њиховим учиниоцима. Ова средства означавају се као „средства за посебне оперативне потребе“ и планирају се у оквиру буџета, према финансијском плану полиције. Подаци о исплатама воде се у посебној евиденцији, у складу са прописима којима су уређене поједине области. Начин пословања са средствима за посебне оперативне потребе утврђује министар посебним упутством. Члан 190 Закона о полицији предвиђа да полиција у свом раду непосредно сарађује и са појединцима који јој пружају помоћ у обављању полицијских послова. Лице које приликом пружања такве помоћи буде повређено или оболи, па због тога одсуствује са рада, односно постане неспособно за рад, има права из здравственог, пензијског и инвалидског осигурања под условима

сно информатор или сарадник, вршећи задатке по налогу овлашћеног лица тешко наруши своје здравље или претрпи телесне повреде или другу штету, има права из здравственог, пензијског и инвалидског осигурања под истим условима који су утврђени за полицијског службеника. Ако у претходно наведеним околностима оперативна веза изгуби живот, његова породица имаће сва права из пензијског осигурања као и породица полицијског службеника, који је изгубио живот у вршењу или поводом вршења службених послова.

За крај смо оставили питање које је само поменуто у претходним излагањима, а односи се на проблематику сведочења информатора у кривичном поступку. Наш став је да институт информатора суштински подразумева тајан сараднички однос између одређеног лица (у тој улози) и припадника полиције или органа правосуђа, те да је по својој природи превасходно оперативног карактера. Информатор који се у поступку позива да сведочи губи круцијално, суштинско својство конспиративности – са њим се упознају како правосудни органи тако и окривљени, укључујући и шири круг лица из криминалног миљеа. Могућности ангажовања такве особе ће убудуће бити веома ограничене, па чак и искључене. Добијањем у једној кривичној ствари, сведочењем, суштински се губи много више, с обзиром да је информатор у конкретном случају често незаменљив. Он је ексклузивни члан законите или незаконите друштвене групе, који на основу свог објективног, стварног положаја у њој, као и својих личних својстава, располаже конкретним информацијама, или оно што је важније, има могућности да континуирано уочава, региструје и саопштава одређена сазнања, или предузима друге мере и радње. Да би идентитет информатора, као и његово ангажовање у целини, остало у тајности, неопходно је предвидети предузимање разних тактичких комбинација, пре свега на нивоу полицијских органа, којима ће се обезбедити докази уз истовремено поштовање и постизање поменутог принципа тајности.⁴⁹

утврђеним за полицијског службеника. Ако у пружању помоћи појединац изгуби живот, његова породица има сва права из пензијског осигурања као и породица полицијског службеника који је изгубио живот у вршењу или поводом вршења послова. Лице које приликом пружања помоћи претрпи штету, има у складу са Законом, право на накнаду материјалне штете коју је претрпео због пружања помоћи. Ако се против појединца поводом помоћи коју је пружио води кривични или прекршајни поступак, полиција је дужна да му обезбеди правну и другу неопходну помоћ у вези са вођењем поступка.

⁴⁹ Детектив Motto, из своје праксе сузбијања фалсификовања новца, наводи следећи пример:

Информатор је знао да извесна особа (осумњичени) има приступ великој количини фалсификованог новца, при чему су само он и та особа располагали овим сазнањем. Сам информатор није могао смислити ниједан начин на који би агенти Владе запленили фалсификовани новац, а да се истовремено не открије његов идентитет, односно умешаност у истрагу. Многе могућности су разматране, али су од стране ин-

Због наведеног, могућност позивања информатора у кривичном поступку у својству сведока би требало изузетно примењивати, и то, према нашем мишљењу, под два кумулативно испуњена услова: 1) да сведочење информатора у конкретном случају представља доказно средство *ultima ratio* карактера, при чему интерес доказивања (сведочења) претеже над интересом даљег ангажовања информатора у сузбијању кривичних дела; и 1) уз претходни пристанак самог информатора на такву процесну улогу. У самом поступку сведочења информатора, зависно од његових својстава, умешаности у незаконите делатности и сл., примениће се процесне одредбе које се односе на институт сведока сарадника или заштићеног сведока.

Информатори некад сматрају да ће прикривени иследник (тајни агент), лажним сведочењем на суду сакрити њихов идентитет. Препоруке особа са богатом криминалистичком праксом у САД-у су да у таквим случајевима информатору би нужно требало објаснити да нико, посебно не полиција, нема дозволу да на суду говори неистине. Ако је од посебне важности да се идентитет информатора сачува, онда је боље и изгубити конкретан случај, него открити идентитет информатора или лагати на суду.⁵⁰

Неки аспекти ангажовања информатора у сузбијању организованог криминалитета

Не би требало очекивати да значајније информације о организованом криминалитету полиција добија од лојалних грађана, из „поштенних и непорочних чланова друштва“.⁵¹ Полицијски службеник који

форматора, као ризичне, све одбијене. Најзад, у недостатку идеја, агент је предложио да се под покрићем рутинске контроле полицијски аутомобил заустави испред куће осумњиченог, агент изнесе неке небитне захтеве осумњиченом и оде, при чему би у исто време у његовој кући био и информатор. Он би осумњиченом рекао да посета полиције није била рутинска, те да агенти нешто сумњају, уз предлог да локацију скривеног, фалсификованог новца, треба што пре променити. Након тога би, по евентуалном прихватању таквог предлога информатора, полиција пратила осумњиченог до новог скровишта и извршила његово хапшење, уз заплону скривених фалсификата. На изненађење агента, информатор је овакву идеју прихватио, па се, уз незнатне измене, отпочело са њеним спровођењем у дело. Сума фалсификованог новца предмета истраге износила је 100.000\$. План је реализован, осумњичени је након „рутинске контроле“ прихватио предлог информатора, изнео новац из куће и склонио га на друге место, током чега је праћен и лишен слободе. На информатора се, пре свега од стране осумњиченог, није посумњало да је умешан у истрагу. Нав. према: Motto, J., June, D., *op. cit.*, стр. 54.

⁵⁰ Motto, J., June, D., *op. cit.*, стр. 121.

⁵¹ У том смислу, илустративан је пример познатог америчког криминалца Dillinger-а, из прве половине 20. века. Током 1933. године Dillinger и његова банда харали су

методичним планирањем, некада и сретним случајем, успостави посматрачку и прислушну мрежу у „подземљу“, посредством института информатора, конституисао је један од најпресуднијих професионалних фактора у сузбијању злочина. У организованом криминалном деловању челни људи и организатори не предузимају непосредно незаконите радње, већ то у њихово име и за њихов рачун, врше „прости“ чланови криминалног удружења или плаћеници. На тај начин се организатори искључују из непосредних активности, а њихову умешаност је тешко доказати. Међутим, уколико се „прости“, односно истурени чланови групе придобију за сарадњу са полицијом, кроз форму дискретног саопштавања значајних информација или у другом оперативном виду, вакуум између њих и организатора биће попуњен, па полицији остаје да тактичким радом, заједно са органима правосуђа, обезбеди доказе о кривици челних људи.

У миљеу организованог криминалитета, између појмова „странац“ и „полицајац“ врло често постоји знак једнакости. Другим речима, преступници теже сарадњи са познатим и провереним партнерима, тако да је уплив тајних агената, односно прикривених иследника у њихове организационе структуре и послове веома тежак и неизванредан. Зато постоји огромна потреба да се у таквом друштвеном амбијенту пронађе неко са већ изграђеним, постојећим „угледом“, а затим дефинише и модус којим ће се приволети на сарадњу, информациону или неку другу. Осим што ће полицији тајно саопштавати обавештења од криминалистичко-безбедносног значаја везано за конкретну истрагу или уопштено, информатор може одлично да послужи и за давање „препоруче“ својим криминалним познаницима – сарадницима о тајном агенту (прикривеном иследнику), кога би требало укључити у си-

---

средњим западом САД-а, а њихов плен из опљачканих банака у једној години износио је око трећину милиона долара. Овај бивши радник на фарми имао је изузетну лукавост, храброст и жестину, као и невероватно велику срећу. Уз то, поседовао је и најновији аутомобил марке „Форд“, који је био много бржи од постојећих полицијских аутомобила. Све наведено Dillinger је искористио за изградњу импозантне криминалне каријере – за само једну годину убио је 15 људи, а из државног затвора у Индијани побегло је десет људи, помоћу оружја које је он прокријумчарио. Негодовање јавности због неуспеха полиције да га лиши слободе било је изузетно велико, од чега је највећи део био усмерен на FBI. У таквом контексту, спас за снаге закона дошао је од једне мале, дебелишкасте жене – информатора. То је била Anna Sage, проститутка и подводица, пореклом Румунка, којој је због сумњивог посла којим се бавила, претила депортација из САД-а. Када је у човеку који се виђао са сустанарком једне њене бивше девојке – забављачице, препознала свугде траженог Dillinger-а, отишла је са том информацијом у полицију. Од тада је било само питање времена када ће Dillinger упасти у припремљену клопку. То се и десило једне јулске ноћи, када је са својом девојком и Анна-ом изашао у позориште у Чикагу. По завршетку представе приметио је да га полиција опкољава, али је за бекство било касно. За своју сарадњу Анна је добила новчану награду, али не и оно што је много више прижељкивала – дозволу боравка у САД. Интернет: <http://www.fbi.gov/libref/historic/history/newdeal.htm>

муловане послове. Тако нпр., једно од најважнијих правила које користе трговци дрогом јесте максимално избегавање контаката са непознатим лицима, које се често проширује и на то да никада не би требало пословати са било ким изван знаног криминалног миљеа. На срећу по полицију, оваква правила не могу увек, да се поштују у потпуности, с обзиром да се мало профитабилних, незаконитих делатности може одвијати искључиво на унутрашњем плану. Дилери дроге често не сматрају добрим послом када робу купују један од другог. У случају да тајни агент контактира продавца наркотика, с циљем да од њега купи дрогу и тако обезбеди доказе, његове „препоруче“ код продавца морају да буду добре, готово беспрекорне. Најбољом препоруком често се сматра она када тајног агента представи познати и доказани криминалац, који дилерима гарантује за његов идентитет и сигурност у илегалним радњама. У сваком случају, информатор (доушник) из криминалне средине може тајном агенту да обезбеди такав приступ криминалној групи и појединцима, који овај без његове помоћи никада не би могао да успостави.

И поред давања неопходне „препоруче“ прикривеном иследнику, врло често је информатор тај који има ексклузивну могућност обављања „псеудо“ послова са особама из света организованог криминалитета, попут куповине инкриминисане робе (дрогe, оружја и сл.). Наиме, сва убеђивања криминалаца од стране информатора као њиховог пријатеља, сарадника и човека од поверења, у сигурност њихове трговине са легендираним прикривеним иследником, некада неће бити довољна да савлада њихов опрез и тврдоглавост да остану доследни принципу несарадње са непознатим особама, због чега ће и инсистирати на томе да посао обаве са самим информатором. Наиме, често је он тај са киме су и раније трговали. У том случају, полицији једино остаје да организује операцију у којој ће информатор, уместо полицијског агента, учествовати у процесу купопродаје, због чега је прилично рационално и потребама праксе прилагођено решење присутно у САД-у, према којем и информатори, односно лица из криминалне средине, могу активно да учествују у симулованим пословима, што у законодавству земаља европског континента углавном није случај. Наиме, према њиховим решењима, реализацију симулованог посла или услуге, као доказне радње, може да обави само професионални припадник полиције или другог државног органа надлежног за сузбијање злочина, на који начин, под претходно наведеним условима, симуловани посао није могуће ни реализовати. Услед тога полиција остаје без доказа о кривици, а криминалци на слободи.

На овом месту би указали на још један јак разлог који иде у прилог тезе да би и информаторима требало дати могућност ангажовања на основу судског налога, у циљу ислеђивања организованог криминалитета и долажења до доказа (слично прикривеном иследнику). Наиме, у малим срединама, па чак и државама које су

релативно мале по пространству и броју становника (какав је знатан број европских држава, па и Србија), особама из света подземља није тешко прикупити информације о неком лицу које је потенцијално нови члан или криминални партнер. Такође, у ужим просторним оквирима, са мањим бројем чланова друштвене заједнице, преступници готово по правилу знају све припаднике полицијских и других безбедносних служби, тако да у случају додељивања тајног задатка овим другим, њихов фиктивни идентитет лако може да буде „проваљен“. То ће се десити и у случају слања полицијског службеника из једног града у други, из једног региона у други. Ако би билатералним или мултилатералним споразумима била предвиђена могућност ангажовања припадника полиције једне државе у другој на тајном задатку, питање је колико то може да буде практично изводљиво, пре свега због језичких, али и многих других баријера. Зато се често као једино рационално и изводљиво решење, намеће управо оно које информатору даје улогу прикривеног иследника, у ком случају се ништа не фингира, када је реч о идентитету истражног субјекта. Оно о чему се максимално мора да се води рачуна, јесте тајност његовог ангажовања од стране полиције.

Мрежа информатора која служи тајном прикупљању података у вези са организованим криминалитетом може бити организована на два оперативна нивоа – нижем и вишем. На нижем се налазе информатори чија се знања о незаконитим делатностима у основи односе на локално подручје, мањи град или градску четврт. Они су стриктно ограничени на локалну проблематику испољавања организованог криминалитета, нису у стању да сагледају његове праве димензије и, у складу са тим, њихове информације нису стратешког, већ оперативног значаја. На вишем нивоу су информатори чији је задатак прикупљање информација о организаторима и финансијерима илегалних активности које се испољавају у оквиру организованог криминалитета, и који, као и обрада њихових информација, захтевају дуготрајан рад, стратешко планирање и поступање, те централизовано руковођење и контролисање.

*****

Када се говори о улози информатора у сузбијању организованог криминалитета, требало би поћи од схватања да овај институт представља „највећу претњу подземљу“, ⁵² те га у том контексту и третирају. Иако се људи од детињства одгајају да мрзе оговарање,

⁵² Harney, M.L., Cross, J.C.: Informator u policiji.- U: *Izbor članaka iz stranih časopisa*, Zagreb, br. 2–3, 1985, str. 412.

те да тужакање није морално, у свету злочина грађани имају и те какво морално право, некад и законску обавезу, да информишу државне органе о криминалним радњама. И поред тога, чињеница је да они то своје право и обавезу мало или недовољно користе, односно најбоље је препознају када су злочином угрожени њихова властита личност и имовина (или њихових ближњих). У „одбрану“ информатора, који су изложени најгорем могућем третману људи из света криминалитета, ретко ко стаје од људи из власти, а и научни и стручни радови посвећени овој проблематици, иначе ретки, готово да и не садрже афирмативне ставове о њима. Можда је један од разлога за својеврсно „ћутање о информаторима“ садржан у схватању да превише приче штети и умањује њихову вредност, односно да је неопходно да они, по дефиницији, буду обавијени велом тајне. Међутим, такав приступ можда управо има за последицу „поплаву“ примедби, пуних презира, на коришћење информатора у сузбијању злочина, због чега би у научној и стручној јавности требало што више истицати оправданост и неопходност примене овог криминалистичко-тактичког института. Јер, без обзира на све, нема сумње да је улога информатора у заштити друштва од криминалитета нужна и оправдана, нарочито у оним његовим сегментима који спадају у тзв. консенсуални криминалитет. Јавни интерес и сигурност грађана захтевају да се храброст и спремност на сарадњу ових лица, без обзира на мотив, поштује и максимално штити.

Литература:

1. Ангелески, М.: Поим и класификација на информаторите.- У: *Безбедносї*, Скопје, бр. 2, 1992.
2. *D.E.A. Narcotics Investigative's Manual*, U.S. Government, Boulder, Colorado, 1998.
3. Dundović, D.: *Tajne policijske operacije*, Zagreb, 2003.
4. Füllkrug, M.: Das Ende des V – Mannes U : *Kriminalistik*, br. 3, 1984.
5. Harney, M.L., Cross, J.C.: Informator u policiji.- У: *Izbor članaka iz stranih časopisa*, Zagreb, br. 2–3, 1985.
6. *Инструкција о оперативном раду полиције*, МУП Србије, 2002.
7. Internal Revenue Service, Department of the Treasury;
8. Интернет: http://www.datenbanken.justiz.nrw.de/pls/jmi/jvv_proc_bes_tand_bes_id=1126
9. Интернет: <http://www.fbi.gov/libref/historic/history/newdeal.htm>
10. Интернет: <http://www.irs.gov/irm/part9/ch04s02.html#d0e12841>
11. Интернет: <http://www.usdoj.gov/olp/dojguidelines.pdf>
12. Kraushaar, H.: Behörden-angehörige als V-Personen.- У: *Kriminalistik*, br. 3, 1995.
13. Материјал презентован на: *International Law Enforcement Academy*, FBI, Будимпешта, фебруар 2004. године.
14. Modly, D.: *Informatori*, Zagreb, 1993.

15. Modly, D., Korajlić, N.: *Kriminalistički riječnik*, Tešanj, 2002.
16. Motto, J., June, D.: *Undercover*, Boca Raton, 2000.
17. Rapp, B.: *Deep Cover – Police Intelligence Operations*, Paladin Press, Colorado, 1989.
18. Schmidt – Sommerfeld, C.: Verdeckte Ermittlungen bei der Rauschgift – bekämpfung.- U: *Kriminalistik*, br. 7, 2001.
19. *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use of Confidential Informants*;
20. Verfolgung von Straftaten – Inanspruchnahme von Informanten, Einsatz von V-Personen und Verdeckten Ermittlern und sonstigen nicht offen ermittelnden Polizeibeamten, Gem.RdErl. d. JM (4110 – III A. 33) und d. IM (IV A 4 – 6450) vom 17. Februar 1986 – MBl. NW. S. 62 – in der Fassung des Gem. RdErl. vom 15. August 1996;
21. Водинелић, В.: Проблематика криминалистичко тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави.- У: *Безбедносћ*, бр. 1, 2, 3, 4, 1994.

Informants as a Criminalistic-tactical Institute

***Abstract:** The institute of informants has a central place in the corpus of conspiratorial methods of fighting against crime. It is a method of police infiltration into criminal surroundings by making some kind of partnership or cooperation with different categories of people. The main characteristic of this partnership and cooperation is secrecy. It can be said that this method of police work is, above all, the method for collecting important information in order to fight and, more importantly, prevent criminal actions. This method is very simple but, at the same time, very controversial, delicate and subtle. Having in mind the importance of informer in police work, there is a feeling that this problem does not get all the necessary attention it deserves, both in theoretical and in practical sense, as well as in normative sense, especially in our country. Essentially, informers are operational and tactical institute which is used outside the formal criminal procedure, most frequently by the police, and, as such it is outside the boundaries of law, which does not closely define it. Comparative studies show that in other countries this problem is regulated in more detail, especially in the USA. The institute of informer has achieved a new quality in recent years, especially evidence quality in fighting organised crime.*

The objective of our work is, as much as it is possible, to theoretically and practically examine the institute of informer, to provide answers for certain ambiguities related to it, especially in light of modern tendencies in criminology. That is why we want to repeat again the truth which is almost forgotten, that the most successful criminologist is the one who has the best informers.

Key words: informant, informer, conspiratorial methods of investigation, partnership cooperation, undercover informing, organised crime